

ȘTEFAN MANCIULEA - UN PATRIOT BLĂJEAN NEDREPTĂȚIT DE ISTORIE

*Cercetător șt. MIHAI BLĂJAN
Ec. IOAN STRĂJAN*

Articolul nostru, rezumat la Simpozionul Omagial „110 ani de la nașterea lui Ștefan Manciulea”, Blaj, 17 decembrie 2004, a fost redactat inițial pe baza unui manuscris autobiografic dactilografiat al ilustrului cărturar blăjean. Lucrarea, împreună cu alte studii, articole manuscrite și documente, a făcut parte din biblioteca privată a prof. Ștefan Manciulea. Materialele au fost sustrate în cursul perchezițiilor repetate făcute la domiciliul autorului, prin anii 1970-1980, și au intrat în posesia colonelului de securitate Buda, responsabilul compartimentului „Cultură” din județul Alba.

După 1990, col. (r) ec. Ioan Străjan din Alba Iulia a recuperat de la colegul său numeroase manuscrite și a publicat o prezentare a învățatului din Straja și două studii inedite în Dacoromania, nr.6, 2001, p.35-38; 10/2002, p.38-40 etc., editorialul trimestrial al Fundației „Alba Iulia 1918. Pentru unitatea și integritatea României”. Alte trei manuscrite xerocopiate (Timotei Cipariu – 175 ani de la naștere, 6 p.; 3/15 mai 1848, 7 p. și Contribuții blăjene la redășteptarea conștiinței naționale în Bucovina, 4 p.) au intrat recent (decembrie 2004) în patrimoniul Bibliotecii Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. Prin bunăvoința prof. Ana Hinescu, directoarea Bibliotecii orășenești Blaj, a fost donată instituției noastre muzeale volumul “Ștefan Manciulea - Povestea unei vieți, Ediție îngrijită de Ștefania Manciulea și Ion Buzăși, Clusium, 1995.

Multe din studiile și articolele prof. Ștefan Manciulea au rămas nepublicate, dosite prin beciurile securității sau prin sertarele torționarilor care i-au călcat tâlhărește locuința în repetate rânduri.

1. Enigmele cărților

În urmă cu 110 ani, la 6 decembrie 1894, „într-o casă modestă cu pereții din grădele” din satul Straja (jud. Alba) s-a născut Ștefan, fiul lui Nicolae al lui Partenie Manciulea. La vârsta de șapte ani urmează școala primară din satul natal, apoi, la 3 septembrie 1905, începu cursul inferior la gimnaziul din Blaj. În mai 1913 a absolvit clasa a VIII-a și a susținut examenul de maturitate. Peste trei luni, în ședința din august, Consistoriul mitropolitan din „Mica Romă” a aprobat înscrierea lui Ștefan Manciulea ca stipendiat la Seminarul teologic.

În timpul confruntărilor militare dintre România și Austro Ungaria (august 1916), fețele bisericești, profesorii și clericii din Blaj au fost transferați la Oradea, apoi detașați la Gimnaziul de 8 clase „Samuil Micu” din Beiuș. Acolo și-au continuat studiile până în vara anului 1917, când guvernul maghiar a ordonat revenirea seminariștilor la Oradea. În iunie, anul IV a absolvit examenele programate la Seminarul teologic și clericul din Straja s-a întors la casa părintească.

În septembrie 1917, proaspătul absolvent a fost numit docente confesional la școala primară din Hăpria, unde a învățat pruncii

satului până la încheierea anului școlar (iunie 1918).

La 1 Decembrie 1918, alături de învățătorii, preoții și sătenii din satele Straja, Dumitra, Henig, Berghin și Ghirbom participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Postat lângă tribuna oficială ridicată pe „Platoul Romanilor”, dascălul suplinitor din Hăpria a susținut cu însuflețire și entuziasm hotărârea Consiliului Național Român de unire a „tuturor românilor din Transilvania, Banat și țara Ungurească” cu România. Reîntors acasă, a descris sătenilor rămași în sat atmosfera înălțătoare trăită de miile de români veniți din toate colțurile Daciei de odinioară la adunarea solemnă cu ocazia săvârșirii acestui act „măreț, istoric (și) unic în viața poporului român”.

În urma constituirii Consiliului Dirigent ca „organ legislativ și administrativ”, la 2 decembrie s-au aprobat „și câteva zeci de burse acordate studenților absolvenți ai Seminarului teologic ... pentru cei care doreau să urmeze studiile universitare la București”.

Cantorul docente din Straja este nominalizat pentru o bursă la „Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din capitala României Mari”. Ajuns la București, fericitul cleric blăjean află de la Direcția Învățământului Superior a Ministerului Învățământului „că este bursier pe întreaga durată a cursurilor”, având asigurate la Căminul „Sfinții Voievozi” masa și cazarea gratuite.

Bursierul și-a susținut examenele „parțiale din patru ani până la examenul de licență” la Secția Geografie și Istorie. De-a lungul semestrelor a audiat cursurile marilor profesori ai vremii: Simion Mehedinți, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Dumitru Onciul, George Murnu, Petre Cancel, Ion Bianu etc., precum și Seminarul pedagogic condus de prof. I. Rădulescu Pogoneanu.

În vara anului 1921, Ștefan Manciușea își susține examenul de licență și prof. Simion Mehedinți îi sugerează să-și

pregătească teza de doctorat la prof. George Vâslan cu tema „Câmpia Tisei”.

2. Dascălul urât de „zei”

Tânărul licențiat în științe geografice și istorice a fost numit profesor suplinitor la Liceul teoretic „Moise Nicoară” din Arad. La începutul lunii septembrie s-a prezentat la post și a preluat stația meteo. Vreme de șase ani a transmis zilnic datele climatice pentru buletinul meteorologic central. De asemenea, în cursul anilor a întreprins numeroase cercetări de suprafață în Câmpia Tisei, de la Hamleu până la Dunăre. Pe teren a înregistrat formațiunile geologice și geomorfologice ale reliefului, a consemnat datele climatice și a descris apele, vegetația și așezările (sălașuri, sate, comune etc.) răsfirate până la frontiera cu Jugoslavia din sud-vestul Banatului. Din arhive, biblioteci și muzee strânge prețioase informații arheologice, istorice, documentare și statistice cu privire la faptele trecute ale românilor din Câmpia Tisei și constată o intensă maghiarizare a autohtonilor de către autoritățile ungurești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii ale veacului următor.

În răgazul dintre cursuri și periegeze a redactat numeroase studii științifice publicate în revistele „Buletin al Societății regale române de geografie”, „Gazeta Aradului”, „Salonul literar”, „Banatul de Timișoara” etc.

La începutul anului 1927 este hirotonit preot și numit paroh greco-catolic la Straja. Prin ordinul nr.5006/1929, Consistoriul mitropolitan îl detașează ca profesor de Geografie la Liceul teoretic „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj.

În decembrie 1936 își susține examenul oral și teza de doctorat la Facultatea de Litere și primește titlul de doctor în Geografie cu mențiunea „summa cum laudae”.

Din toamna anului 1937 preia direcțiunea Bibliotecii Arhidieceșane, continuă să elaboreze numeroase studii de geografie istorică, iar din 1938 va fi numit inspector școlar secundar în ținutul Mureș.

În urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940 și a cedării Transilvaniei de nord Ungariei hortiste, Clujul este ocupat de trupele maghiare.

Universitatea „Regele Ferdinand” s-a refugiat la Sibiu, iar Facultatea de științe la Timișoara.

Decanul facultății a încredințat catedra vacantă de „Geografie regională” cărturarului Ștefan Manciu. Vreme de câțiva ani, conferențiarul blăjean a predat cursurile de „Geografie regională, state și continente” la Facultatea de științe și a organizat numeroase excursii cu studenții în Banat.

În 1945 Universitatea revine la Cluj.

În primăvara anului 1947 doi profesori universitari de la Facultatea de drept au cerut conferențiarului de geografie să se înscrie într-unul din partidele comunist sau socialist. Deși i s-au subliniat consecințele „grave nu numai pentru dumneavoastră, ci și pentru familie” ce se pot ivi în caz de refuz, acesta a respins propunerea.

În urma reorganizării învățământului prin „comprimarea catedrei și a persoanei”, numeroși conferențieri și profesori au fost înlăturați din învățământul superior și trimiși la „munca de jos”, „cu brațele”, fiind împiedicați să mai ocupe slujbe publice.

Conferențiarul Ștefan Manciu se reîntoarce la Blaj și își lucrează grădina, dar când iese pe stradă este evitat de prieteni, cunoscuți, colegi și oficiali.

Cu mare greutate este angajat de directorul școlii normale de băieți ca „lucrător ziler” la ferma Cheretău. Aici lucrează împreună cu servitorul Traian la „prășitul porumbului, cositul și uscarea furajelor, sortarea legumelor, aratul terenului destinat însămânțării” și hrănirea animalelor.

3. „Banditule!”

După desființarea bisericii greco-catolice (1948), cărturarul blăjean a înțeles că este supravegheat. De aceea, „ieșea rar” din casă în târg și aștepta în fiecare noapte intervenția organelor de securitate.

La miezul unei nopți de la „începutul anului 1951” s-a bătut puternic în ușa casei și i s-a cerut s-o deschidă. Pe baza „ordinului de percheziție, vreme de aproape două ceasuri”, securiștii au răscolit toată casa, după care l-au dus pe profesor la sediul securității împreună cu straița cu schimburi primită la plecarea de la soția sa.

Mai întâi „fu aruncat în” beciul clădirii, apoi a fost scos să semneze „procesul verbal de percheziție”. Dimineața, ne relatează profesorul în memoriile sale, a fost dus cu o mașină la Tg. Mureș și închis „într-o celulă”. Ancheta durează două luni și i s-a cerut să iscălească cererea de trecere „la biserica ortodoxă”, dar fostul preot greco-catolic a refuzat de fiecare dată cu încăpățănare. Atunci, securiștii l-au „dezbrăcat și vârat într-o celulă” fără mobilier, cu șiroaie de umezeală pe pereți, și lăsat să stea desculț, până la gleznă, în apa rece ca gheața de pe podea. De mai multe ori a refuzat să semneze cererea de renunțare la credință, apoi își pierde conștiința din cauza frigului și este scos afară din celula – congelator.

Ancheta continuă încă trei luni, deoarece i se reproșează că a redactat lucrări științifice referitoare la raporturile românilor cu ungurii, secuii și sașii din Transilvania. Curând este trimis la penitenciarul Tribunalului Tg. Mureș, unde rămâne o lună de zile. Cu cătușe la mâini și la picioare, deținutul ajunge cu mașina la Tribunalul militar Cluj, unde, peste o săptămână, participă la primul său proces ca inculpat. Aici află că în rechizitorul prezentat de procuror este considerat un „element primejdios care activează contra ordinii și legilor din stat”; că aparține „unei biserici”

desființată, „dușmană” statului prin credincioșii ei. De asemenea, manifestă „ură și dușmănie” împotriva naționalităților prin studii și lucrări științifice, deși statul a rezolvat „definitiv problema națională a conlocuitorilor, acordându-le drepturi întru totul egale cu ale românilor”.

Completul de judecată sintetizează cele două învinuiri și pentru „apartenența la biserica gr. cat. română” și „publicarea de lucrări științifice ațâțătoare de ură rasială între naționalitățile conlocuitoare din țară” îl condamnă la șapte ani de „închisoare grea”. La o săptămână după sentința dată la Cluj, arestatul este trimis la Jilava, unde rămâne o lună de zile. Într-o noapte este îmbarcat într-un „vagon dublu” și transportat la penitenciarul din Aiud. Așezați cu fața și mâinile întinse la perete, deținuții sunt întâmpinați de comandantul închisorii. Dorobanțu îi avertizează:

- „Cu fața spre mine, bandiților! știți voi ce este aici? Aici este Aiudul! De aici, nici unul nu mai scăpați viu!”.

După câteva săptămâni de carantină, condamnatul este repartizat la secția rotărie a fabricii Stoica, de curând naționalizată, pentru a confecționa care necesare armatei.

Era îmbrăcat în straie vărgate, compuse din zeghe, pantaloni și manta, toate necăptușite. În celulă dormea pe o rogojină așezată pe pardoseală, iar la fabrică lucra în trei schimburi.

Hrana cotidiană constă dintr-un polonic de ciorbă, terci sau cîr din făină de mălai, dimineața; 100g de pâine și un polonic de zeamă de arpacaș cu boabe rare, la amiază, și un polonic de zeamă din ceapă deshidratată, seara.

Viața în închisoare era aspră și umilitoare. Gardienii aveau obiceiul să năvălească subit în celulă, scoteau deținuții pe coridor, îi dezbrăcau și-i percheziționau. În încăpere erau controlate saltelele, păturile și boarfele condamnaților. Dacă se găsea un băț de chibrit, o hârtie sau un ac se aplicau pedepse grele de carceră. Ștefan Manciulea

a executat 3 zile la catacombă pentru câteva ghemotoace adunate sub căptușeala paltonului.

Într-o seară de martie a anului 1954 profesorul a vorbit ortacilor de celulă despre istoria Basarabiei și unirea ei cu România. Unul din deținuți l-a turnat la comandant. Îndată a fost chemat la anchetă. În final, istoricul vorbăreț a plecat cu promisiunea:

„ – *Lasă că-ți arătăm noi, banditul, a cui a fost Basarabia!*”

Legat cu lanțuri la picioare, deținutul a fost dus într-o celulă scundă, umedă și cu igrasie, cu podeaua de piatră, numită „Zarca”. Acolo, în „aripa veche a închisorii”, rămâne o săptămână supus „argumentelor nespuse de chinuitoare” ale administrației, care documentau „stăpânirea rusească asupra Basarabiei”. Veștile din partea familiei lipseau cu desăvârșire. În cursul acestor încercări încrâncenate a învățat semnificația profundă a catrenului:

„Lumea asta-i, cum o vezi,
La nimeni să nu te încrezi.
Nici la soră, nici la frate,
Nici la cămașa din spate”.

În toamna anului 1956 cărturarul deținut este mutat la minele de plumb din Baia Sprie. Odată, când a ieșit din subteran, a ascuns câteva flori de mină pentru îmbogățirea muzeului din Blaj, dar nu a avut ocazia să le mai recupereze.

La una din inspecțiile zilnice la care erau supuși condamnații de către ofițerii politici ai minei i s-a reproșat: „ *Așa se stă, banditul, în poziție de drepti!*” și a primit fulgerător două palme grele peste obraji.

După un timp, „banditul” este transferat la penitenciarul din Caransebeș, unde lucrează la fabrica de mobilă și confecționează scaune și cuiere. În schimb, la masă, primea o porție mai consistentă de arpacaș.

În primăvara anului 1958 Ștefan Manciulea este eliberat din detenție și revine

la Blaj. Cu mare greutate va fi angajat ca „lucrător la sera de flori C.F.R. Blaj” pentru a produce răsaduri folosite la „ornamentarea” peronului unor gări de pe traseul liniei ferate Blaj-Praid.

Într-o zi, inspectorul școlar al orașului Blaj îi oferă postul de laborant la Catedra de Fizică-Chimie a Liceului teoretic „Jacob Mureșianu”. La noul loc de muncă se bucură că are timpul și răgazul să cerceteze cărțile din biblioteca instituției.

4. „Tâlharule!”

În iunie 1962 organele de securitate s-au interesat de inventarul obiectelor de cult (potire, cruci, lăntișoare de gât, inele etc.) ale bisericii greco-catolice desființată în februarie 1948. Un funcționar cere lămurire cu privire la aceste piese fostului director al Bibliotecii Centrale Arhidieceșane din Blaj. Nemulțumit de răspunsul primit, dispune transportarea profesorului la Cluj și anchetarea sa timp de câteva zile. Deși afirmase că obiectele de cult se găsesc la Mitropolie și la Casa Centrală, la o săptămână securiștii i-au percheziționat casa. Un funcționar a rămas la domiciliul arestatului pentru a cerceta lăzile cu cărți, dosare, fișe, însemnări, lucrări științifice de istorie și geografie depozitate în podul casei. După zece zile de investigații, cele șapte lăzi au fost încărcate într-un autocamion și depuse la sediul securității din Cluj.

Ancheta continuă câteva luni. Profesorul este închis într-o celulă situată la subsolul clădirii securității de pe malul stâng al Someșului. Încăperea umedă avea ca mobilier un pat, o masă de fier și un scaun. Arestatul era dus la anchetă legat la ochi și pus să citească cu voce tare materialele manuscrise, având doi ofițeri postați în spatele său. La finalul interogatoriului, anchetatorul a remarcat:

„ – *Tot cu secuii și ungerii ai avut și ai de lucru, banditul! Lasă că-ți arătăm noi cum se scrie istoria, tâlharule!*”

În mai 1962, Tribunalul Militar îl condamnă la cinci ani de detenție politică pentru „apartenența la biserica gr. cat. română și activitatea științifică îndreptată contra naționalităților conlocuitoare din România”. Deținutul este internat într-o celulă de la etajul I al clădirii penitenciarului din Gherla. Din detenție se va elibera abia la mijlocul lunii august 1964.

Într-o ședință a Consiliului popular Blaj, cu privire la proaspătul eliberat din penitenciar, s-a concluzionat:

„ - *Individul acesta...este un om primejdios, dușman al legilor și orânduielilor politice, al societății de stat*”.

Pornind de la asemenea aprecieri, autoritățile locale au refuzat să-i acorde serviciu în învățământ sau administrație. Abia a reușit să se angajeze ca îngrijitor de parc la Sanatorul T.B.C. Blaj, iar la împlinirea vârstei de 60 de ani s-a pensionat cu 703 lei pe lună.

5. „Bătrân de zile, măcinat de boală”...

A mai trăit trei decenii și, cu toate că era cel mai pașnic om din târgul Blajului, n-a fost ocolit nici de astă dată de supravegherea permanentă și de perchezițiile organelor de securitate.

Astfel, în iarna anului 1983, profesorul pensionar este pârât autorităților județene că dispunea de obiecte de patrimoniu, îndeosebi de cărți rare și documente. La cererea organelor de securitate, profesorele Doina Dreghici și Doina Hopârtean, muzeografe la Muzeul Unirii din Alba Iulia, însoțite de un civil, s-au deplasat la domiciliul cărturarului. Obișnuit cu perchezițiile și umilințele îndurate de-a lungul anilor în închisorile comuniste, profesorul pensionar și-a întâmpinat oaspeții, în poarta casei, cu zâmbetul încrâncenat pe buze. Luând cunoștință de obiectivul vizitei, a deschis ușa casei și oblonul podului și i-a invitat pe oficiali să-și ducă la îndeplinire

însărcinarea.

Cele două specialiste în *Carte Veche* s-au urcat în podul casei și au cercetat două lăzi cu „cărți rare”. În final, într-un proces verbal rămas la securitate, au consemnat că acestea conțineau acte uzuale de familie, cărți recente și unele lucrări personale ale gazdei. Echipa de control a părăsit locuința profesorului dezamăgită.

„Bătrân de zile”, la 20 martie 1985, eruditul blăjean s-a rostogolit de pe scaun în bucătăria casei și și-a rupt colul femural. „Măcinat de boală” și-a dus chinul și disperarea până în dimineața zilei de 12 iulie, când s-a stins din viață după o grea și apăsătoare suferință nemeritată.

La 14 iulie, trupul marelui patriot uitat de lume și nedreptățit de farsorii istoriei contemporane a fost înhumat în Cimitirul Biseriței Blajului, alături de soția sa decedată la 18 iulie 1978. Astfel s-a împlinit dorința sa finală de a-și găsi odihna veșnică „la picioarele osemintelor” ilștrilor corifei Al. Șterca Șuluțiu, Ioan Rusu, Timotei Cipariu, Axente Sever, Ioan Micu Moldovan ș.a., din „Mica Romă” a veacurilor XVIII-XX.

6. Ștefan Manciuța – ultimul corifeu al Scolii Ardelene

Ștefan Manciuța face parte din pleiada marilor cărturari, dascăli și patrioți ai veacului al XX-lea. Prin muncă asiduă, curaj și perseverență s-a ridicat din sărăcia satelor așezate pe versantul răsăritean al văii Mureșului și a parcurs toate etapele de ascensiune de la docent confesional la profesor universitar conferențiar.

Cercetările sale asidue de bibliotecă, întregite cu informațiile valoroase strânse cu migală în timpul numeroaselor excursii, îndeosebi în vestul Transilvaniei și Banat, i-au deschis orizonturi noi în perspectiva istoriei, l-au ajutat să reconstituie capitole importante ale epocii moderne, să sublinieze rolul avut de corifeii școlii Ardelene în lupta

de trezire a conștiinței naționale a românilor transilvăneni. Numeroase studii realizate de cărturarul din Straja au demonstrat lumii întregi pericolul care amenința neamul românesc din spațiul de odinioară al Daciei romane: deznaționalizarea prin maghiarizarea forțată, activitatea iredentistă ungurească din perioada interbelică încununată de succesul ocupării Transilvaniei de Nord de către Ungaria hortistă, tendința autonomizării spațiului românesc din curbura Carpaților sub forma actualizată a „ținutului secuiesc” și permanenta acțiune antiromânească desfășurată de iredentismul maghiar extremist.

Prin lucrările sale științifice, Ștefan Manciuța și-a îndeplinit o datorie de onoare, aducând la cunoștința societății românești și a factorilor politici externi pericolele prin care au trecut românii din secolele XIX-XX și perspectiva întunecată abătută peste crestele carpatine. Ori tocmai această datorie sacră, exprimată de atâtea ori în scris de către marele patriot blăjean devotat țării, i-a adus autorului oprobriul dur al securității comuniste, anii grei de detenție și umilințele îndelungate la care a fost expus pe nedrept.

Ca fiu nativ al meleagurilor centrale ale Transilvaniei, Ștefan Manciuța și-a format și șlefuit conștiința în școlile Blajului. Pornind de la educația sănătoasă primită de la familie până la instrucția îndelungată însușită în gimnaziul și seminarul clerical din „Mica Romă”, ilustrul cărturar blăjean, cu ținută verticală și conștiința răspunderii supreme curată și de neclintit, a fost un viguros stejar în calea furtunii. Credința sa nestrămutată în preceptele religiei unite a direcționat traiectoria vieții cărturarului spre dezideratul suprem al existenței, exprimat prin noțiunile absolute „dreptate” și „adevăr”.

Deși n-a furat nimănui nici măcar „un fir de pai” și a trăit cu conștiința curată ca lacrima, opresorii regimului trecut i-au acordat frecvent epitetul de „bandit” și

„tâlhar”. Prin repetate percheziții și confiscarea bunurilor intelectuale, securitatea a atenuat puterea de muncă a cercetătorului și l-a împiedicat să-și ducă până la capăt valoroasa sa operă, trudită și asudată din greu pe ogorul căutătorilor de bibliotecă și de teren. În ciuda atmosferei tensionate create artificial în jurul profesorului, istoricul – geograf din orașul situat la confluența Târnavelor rămâne în istoriografia neamului românesc, o personalitate distinctă, un martir sacrificat pe altarul istoriei tulburi din epoca contemporană.

Participant activ la Marea Unire de la Alba Iulia și student al iluștrilor dascăli din București, el a slujit cu credință interesele majore ale României Mari, ale poporului său oropsit în momentele de restriște ale veacului trecut. Distinsul corifeu blăjean aparține coloanei marilor martiri ai neamului sacrificați pe nedrept pe altarul patriei subjugată de sovietici.

BIBLIOGRAFIE

Ștefan Manciulea - *Povestea unei vieți*, Editura Clusium, 1995.